

ks. dr hab. Kazimierz Pierzchała, prof. KUL

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki
Aleje Raławickie 14, 20-950 Lublin
<https://orcid.org/0000-0001-9972-943X>

Warszawa, 11.12.2022 r.

**Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Anny Zgorzelskiej
pt.:**

**„WSPARCIE SPOŁECZNE OSÓB UZALEŻNIONYCH W PUBLICZNYCH
I NIEPUBLICZNYCH PLACÓWKACH LECZNICTWA ODWYKOWEGO.
Socjopedagogiczne studium porównawcze”,**

przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Michała Nowosielskiego oraz dr
Kamili Zdanowicz-Kucharczyk, na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
Warszawa 2022

W oparciu o uchwałę *Rady Dyscypliny Pedagogika UKSW z dnia 23 listopada 2022 r. ws. wyznaczenia recenzentów rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Zgorzelskiej*, zlecającą przygotowanie recenzji rozprawy doktorskiej przedstawiam co następuje:

Po dogłębnej analizie przedstawiona przeze mnie recenzja zawiera uwagi dotyczące ocenianej rozprawy, w zakresie wynikającym z wymogów art. 13 ustawy ust. 1 z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz.U. z 2014 r., poz. 1852 z późn. zm., tj. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789), tj.:

- 1) oryginalności rozwiązania problemu naukowego,
- 2) wykazania ogólnej wiedzy teoretycznej kandydata w danej dyscyplinie naukowej,
- 3) umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez kandydata.

1. Wartość i oryginalność rozwiązania problemu naukowego

W literaturze przedmiotu do najczęściej wymienianych zasobów osobistych należy m.in. wsparcie społeczne, które pomaga aktywnie radzić sobie ze stresem, aktywizuje umiejętności asertywnego zachowania się czy uaktywnia prawidłowe relacje społeczne itp. Najogólniej rzecz biorąc, wsparcie społeczne jest definiowane jako zasoby dostarczane przez interakcje z innymi ludźmi. Niezbędnym warunkiem osiągnięcia celów poprawczych jest posiadanie przekonania, że cele te są możliwe do osiągnięcia.

Przekonanie to jest istotne zarówno w przypadku osób prowadzących określone oddziaływania, jak i – przede wszystkim – tych, które tym oddziaływaniom podlegają.¹ „Poczucie wspólnoty i zakorzenienia wiąże się z posiadaniem przez jednostkę określonych grup wsparcia w różnych sferach, począwszy od rodziny, przyjaciół, kolegów, sąsiadów, nauczycieli, duchownych, lekarzy, a kończąc na organizacjach formalnych i nieformalnych. Trafne jakościowo i ilościowo wsparcie społeczne w sytuacji kryzysu spowodowanego nieprzystosowaniem czy wykluczeniem społecznym działa podtrzymująco i uodparniająco.”² Wsparcie społeczne oraz relacje społeczne posiadają potencjalny wpływ na poziom trzech konstruktów: prężności, sprężystości oraz poczucia zrozumiałości, zaradności i sensowności. Wsparcie społeczne również w dużym stopniu oddziałuje na ogólne poczucie koherencji. Jednostki odznaczające się wysokim poczuciem koherencji oraz otrzymujące wsparcie społeczne znacznie lepiej radzą sobie także z powrotem do zdrowia, uruchamiając swoje zasoby odpornościowe. Wsparcie to stanowi jeden z najważniejszych elementów kapitału społecznego, który wpływa na zdolność człowieka do radzenia sobie w sytuacjach trudnych, ponadto ułatwiania innej osobie (lub grupom osób) zaspokajanie ich potrzeb (społecznych, psychicznych, materialnych, duchowych), pomaga w rozwiązywaniu wewnętrznych i zewnętrznych konfliktów, towarzyszy w pokonywaniu trudności, frustracji i sytuacji stresowych, stanowi istotny bufor, który łagodzi skutki cierpienia psychicznego, a tym samym zapobiega rozwojowi lęku i depresji. Wsparcie społeczne (inaczej: resocjalizacja z udziałem społeczeństwa) jawi się jako niezbywalna część udanego powrotu do bezkonfliktowego funkcjonowania w społeczeństwie. Może przybrać postać: instrumentalną, informatyczną, wartościującą oraz emocjonalną.³ Te wszystkie elementy w całości lub po części można znaleźć w dysertacji mgr Anny Zgorzelskiej, potwierdzające przyzwoitą znajomość przedmiotową zagadnienia i dobre rozeznanie literatury fachowej.

Badania „wsparcia społecznego osób uzależnionych” można zaliczyć do szczególnie skomplikowanych. Podejmujący prace badawcze w tej dziedzinie są zmuszeni na ogół dostosować się do specyficznych możliwości realizacyjnych. Przeważnie muszą – z powodu niedostatku odpowiednich standardów – projektować własne narzędzia, które mogą być zastosowane w toku badań. Do tego dochodzą

¹ A. Jaworska, *Zasoby osobiste i społeczne skazanych w procesie oddziaływań penitencjarnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016, s. 69 i inne.

² K. Konaszewski, L. Kwadrans, *Zasoby osobiste młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Uwarunkowania środowiskowe*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2018, s. 14.

³ Por. A. Balandynowicz, *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa. Konteksty antropologiczno-filozoficzne*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Wydanie 3, Warszawa 2019, s. 84.

niedostatki prób badawczych, na ogół niespełniających warunki reprezentatywności. Doktorantki to nie zniechęciło do podjęcia badań *osób uzależnionych w publicznych i niepublicznych placówkach leczenia odwykowego*. Wartością jest już chęć badania specyficznego obszaru, który już na początku wydaje się mało dostępnym i trudnym. Wielkość, nawet dalekich od ideału badań, pozwala uchwycić pewne powtarzalne i uniwersalne tendencje, a zatem zbliżyć się do poznania stanu rzeczy. Ponadto należy pamiętać, że kolejne prace badawcze w określonym stopniu mogą się przyczynić do doskonalenia metodologii badań. Analiza zawierająca przedmiot badawczy z pewnością przyczyni się do wzrostu zainteresowania problematyką aksjologiczną współczesnego społeczeństwa, w tym także osób uzależnionych.

Każde badania zmieniają ludzi, którzy w nich uczestniczą. Chodzi o to, aby zmieniały ich na lepsze. Doktorantka zapewnia, iż „podczas transkrypcji i analizy wywiadów przeprowadzonych na potrzeby niniejszej rozprawy, dołożono wszelkich starań, ażeby każdy z rozmówców dzielących się z badaczką swoimi osobistymi doświadczeniami miał zapewnioną pełną poufność.” Dodać należy, iż „rozmówcy niejednokrotnie w odpowiedzi na podziękowania za udział w badaniach wyrażali zadowolenie, że ich trudne doświadczenia mogą się przysłużyć wyższemu celowi i pomóc w ulepszaniu systemu leczenia odwykowego”, co z pewnością potwierdza właściwe podejście Badającej do badań i badanych. Podejmując tak trudny temat Badająca powinna przyjąć, że obok celów poznawczych winna także dążyć do osiągnięcia rezultatów terapeutycznych. Pozostające osoby w *publicznych i niepublicznych placówkach leczenia odwykowego* powinny odnieść osobiste korzyści w zamian za uczestnictwo w badaniach. Może to być krytyczna autorefleksja nad swoim dotychczasowym życiem i postępowaniem, transgresyjna postawa wobec przyszłości itp. Wreszcie pytanie najważniejsze: *po co Badająca chce upublicznić swoje dzieło?* Książki (prace naukowe) pisze się dla osiągnięcia dwóch celów: aby powiedzieć coś o świecie, albo aby powiedzieć coś o sobie. Badaczka podjęła poznawczo ambitny i ważny społecznie zamysł i w sumie udało jej się osiągnąć zamierzony cel.

Przedmiotem przeprowadzonych badań było szeroko rozumiane wsparcie społeczne osób uzależnionych oraz jakość oddziaływań świadczonych przez placówki leczenia odwykowego ulokowane na terenie województwa mazowieckiego w ocenie ich pacjentów wraz z późniejszą analizą komparatywną wyników.

W rozdziale pierwszym autorka skupiła się na opisie teoretycznych zagadnień związanych z uzależnieniem od alkoholu, opisując je jako problem społeczny, zgłębiając przyczyny popadania w uzależnienie, a także przedstawiając historię leczenia odwykowego oraz strukturę polskiego systemu opieki nad osobami uzależnionymi. Poruszono także kwestię etyki zawodu psychoterapeuty uzależnień oraz szczegółowo zanalizowano zapisy Kodeksu Etyczno-Zawodowego. W rozdziale tym autorka trafnie prezentuje problematykę uzależnienia alkoholowego, jako problem społeczny. Sprawnie posługuje się zgromadzoną literaturą, a co za tym idzie definicjami i terminami. Prawidłowo opisana jest etiologia uzależnienia, dowodząc znajomości problematyki. Brakuje jednak analizy krytycznej zagadnienia, które w polskiej rzeczywistości nie wygląda jednoznacznie. Opisana w tym rozdziale etyka zawodowa nie bardzo współgra z częścią badawczą.

Rozdział drugi został w całości poświęcony zagadnieniu wsparcia społecznego w kontekście nauk społecznych. Dostatecznie, ale wystarczająco do obszaru badań – opisano wsparcie społeczne w świetle wybranych teorii i koncepcji oraz wyróżniono zakres tematyczny wsparcia społecznego, skierowanego i dostępnego dla osób uzależnionych, ukazując trafnie jako pewien system. Autorka dysertacji podejmuje się trudnej próby kategoryzacji i uporządkowania definicji wsparcia. Zaprezentowana tematyka obejmuje teorię wybitnych naukowców. Sprawnie prezentuje formy i treści wsparcia osób uzależnionych oraz łączy teorię z praktyką.

„Kamyczkiem do ogródka” może być pewna lakoniczność nazewnictwa, sposób przekazywanych treści, który nie zawsze może się podobać każdemu odbiorcy, dalej sposób przekazywanych konkluzji z poszczególnych części dysertacji może też budzić lekkie wątpliwości, ale w sumie całość, spełnia swoją rolę. Brakuje w pracy kilku kategorii analitycznych oraz przykładów materializujących wskazane koncepcje. Rozdziały teoretyczne I i II **służą konceptualizacji badań i właściwej operacjonalizacji** pojęć w zakresie ok. 90%. Pozostałe 10% może budzić niedosyt, ale należy uznać w całości zakres prezentacji teoretycznej za wystarczający. Moja opinia dotycząca rozdziałów teoretycznych jest pozytywna.

W rozdziale trzecim autorka niniejszej rozprawy podjęła się opisanie założeń metodologicznych przeprowadzonych przez siebie badań w ośrodkach publicznych i prywatnych, umiejscowionych na terenie województwa mazowieckiego, przyjmując badanie jakościowe jako podstawę badawczą, bo to one dają największe możliwości

wyciągania wniosków. Zastosowano jednak podejście integrujące badania ilościowe i jakościowe w postaci triangulacji i facylitacji.⁴ Wyjaśniono problematykę, cel i uzasadnienie badań, poruszono także etyczne aspekty prowadzenia badań empirycznych. Scharakteryzowano również placówkę odwykową, jako miejsce eksploracji pod kątem doboru i opisu próby badawczej oraz przedstawiono obronę metodę gromadzenia danych. Autorka jest przekonana, iż dotychczas nie przeprowadzono badań w podobnym zakresie, a trudno uznać za celowe i zasadne takie badania, w wyniku których dochodzi się do prawd oczywistych i pospolitych. Niemniej jednak oznacza to za bardzo trafne z punktu widzenia pisanej pracy. W zakończeniu rozdziału zawarto syntezę powyższych zagadnień w postaci podsumowania. Jasno sprecyzowane są problematyka, cel i uzasadnienie badań. Przyjęta strategia badań, problemy badawcze są precyzyjnie i jasno sformułowane. Zachowane są również wymogi etyczne pisanej pracy, co może chociażby świadczyć, o tym, iż Autorka uzyskała wszystkie wymagane zgody do badań.

Ujęto w nim zastosowane metody i techniki rozwiązywanych problemów oraz system przetwarzania i opracowywania wyników badań. Należy podkreślić, że badająca stworzyła sobie potrzebny margines swobody i samodzielności, który jest warunkiem oryginalności, bez której nie byłoby postępu w nauce. Ustalona naukowo metodologia spełnia w dysertacji narzędzie prowadzące do prawdy, nie stanowiąc gorsetu krępującego ruchy i usztywniającego postawę. Należy pamiętać, że poza generalnymi regułami poprawności, każda sytuacja oczekuje oryginalnych rozwiązań badawczych, także w zakresie technicznych rozwiązań, które można znaleźć w recenzowanej pracy.

Wątpliwość budzi uszczegółowianie problemów badawczych. Wydaje się trochę jakby została zmarginalizowana kategoria wsparcia społecznego, a na pierwszy plan wysunięta została ocena leczenia odwykowego. To może lekko zaburzać celowość pracy. Jestem zdania, iż można byłoby lekko pewne elementy poprawić, ale stan faktyczny jest zupełnie wystarczający i jest na przyzwoitym poziomie. Rozprawa spełnia kryteria wymagane dla doktoratu w zakresie metod gromadzenia danych oraz konstrukcji narzędzi badawczych oraz zaprezentowanej struktury badań.

Rozdział czwarty, to analiza wyników przeprowadzonych badań, w którym uwzględniono takie aspekty jak historia podjęcia leczenia odwykowego oraz motywy

⁴ Por. U. Flick, *Projektowanie badania jakościowego*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 30-33; T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001.

wyboru danej placówki. Podjęto również próbę opisanie takich kwestii jak: jakość i skuteczność leczenia, wpływ osoby prowadzącej terapię na proces leczenia, przebieg leczenia w grupie terapeutycznej oraz przydatność dla procesu zdrowienia poszczególnych oddziaływań terapeutycznych w ocenie przebadanych pacjentów. Uwzględniono również opinie i doświadczenia badanych osób w celu opisanie wsparcia społecznego oferowanego osobom uzależnionym w układzie człowiek – człowiek, człowiek – grupa oraz człowiek – instytucja. Opisano też w jakich obszarach nastąpiła poprawa jakości życia uczestników badania po zakończeniu terapii oraz jakie są ich sugestie odnośnie zmian w systemie leczenia odwykowego. Na końcu zawarto wnioski z wywiadów przeprowadzonych na potrzeby niniejszej rozprawy z Rzecznikiem Praw Obywatelskich oraz Rzecznikiem Praw Pacjenta.

Wyniki badań i dokonań własnych wraz z analizą, omówieniem i uogólnieniami, stanowią część szczegółową pracy. Treść jest oryginalna, wynikająca z własnych badań i przemyśleń. Oryginalnością szczególną stanowi przedmiot badań. Prezentowana treść uwzględnia właściwą kolejność, tj.: ekspozycję danych i ich opis, analizę, interpretację wyników i ocenę danych, ich wartościowanie i porównywanie oraz uogólnianie i wnioskowanie. W badaniach doktorantki nie zaobserwowano zbędnych powtórzeń. Autorka jasno konkluduje wypowiedzi, dając im postać czytelnie sformułowanych wniosków naukowych. Moja opinia o rozdziale badawczym jest pozytywna i tym samym rozprawa spełnia ważny cel badań naukowych, którym jest dostarczenie empirycznie zweryfikowanych wskazówek do poprawy praktyki, **ukierunkowując tok badania na to co powinno, z uwzględnieniem tego co jest.**

Tematy wchodzące w zakres danego rozdziału całkowicie wyczerpują zasygnalizowane w tytule rozdziału kwestie merytoryczne.

W ostatnim rozdziale autorka zaprezentowała podsumowanie oraz konkluzje z przeprowadzonych przez siebie badań oraz przedstawiła rekomendacje oraz postulaty pedagogiczne w oparciu o uzyskane wyniki. Niniejsza rozprawa stanowi socjopedagogiczne studium porównawcze, w związku z czym komparatywny charakter pracy doprowadził do sformułowania wniosków odnośnie zalet i mankamentów ośrodków leczenia odwykowego z sektora publicznego i prywatnego w ocenie ich pacjentów. Ocena wynika z wieloaspektowej i pogłębionej analizy, z której wnioski mogą być wskazówką dla osób zarządzających owym systemem.

Rozprawa doktorska **mgr Anny Zgorzelskiej** zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ porusza problematykę wrażliwą, istotną i aktualną, zarówno w aspekcie rozważań teoretycznych, jak i na płaszczyźnie działania praktycznego.

Mając na uwadze dobro człowieka, a także wszelkie działania naprawcze wychowanka należy prowadzić w sposób uporządkowany, powinny mieć one charakter powtarzalny, stabilny, zmierzający do osiągnięcia wyznaczonego celu. Działania te musi cechować jasność, przejrzystość i logiczność i taki kierunek wskazała doktorantka.

Bardzo trafnie podaje doktorantka, że warto zagłębić się w świat zainteresowań podopiecznych, aby lepiej poznać ich potrzeby i wartości. Dzięki temu można wykorzystać drzemiący w nich potencjał i talenty, a także bazować na ich mocnych stronach, wspierając ich rozwój.

Z uwagi na uwypuklone przeze mnie kwestie **postrzegam pracę jako bardzo wartościową naukowo i oryginalną.**

2. Wykazanie ogólnej wiedzy teoretycznej kandydata w dyscyplinie pedagogika

Przedstawiona do recenzji dysertacja liczy 231 stron. Jej układ jest zgodny z zasadami pracy naukowej, prosty i przejrzysty, prezentujący zagadnienia teoretyczne, związane ze *wsparciem społecznym osób uzależnionych w publicznych i niepublicznych placówkach leczenia odwykowego*, a ponadto założenia metodologiczne i wyniki badań własnych. Praca napisana jest poprawnym językiem, bez błędów w pisowni. Niedopatrzaniem może być błędne wygenerowanie „Spisu treści”, w którym kilkakrotnie wyświetla się napis „Błąd! Nie zdefiniowano zakładki”.

Praca składa się z krótkiego wstępu (s. 4-5), dwóch rozdziałów teoretycznych (s. 6-60), krótkiego rozdziału metodologicznego (s. 61-86) i jednego empirycznego, obejmującego prezentację i analizę wyników badań własnych (s. 87-191), a następnie z wniosków i implikacji pedagogicznych (s. 192-218), bibliografii, spisów schematów i tabel. Struktura dysertacji jest jasna i czytelna. Zaproponowana dysertacja w żaden sposób nie jest obciążona błędem osobności (osobno teoria, metodologia, czy wyniki empiryczne i żadnych związków między nimi). Badania zawierają mnóstwo odniesień do teorii. Moim zdaniem, wyniki badań empirycznych można interpretować tylko w świetle przyjętej teorii. To teoria powinna stanowić układ odniesień eksploracyjnych dla danych empirycznych. Bez teorii badacz jest skazany na pozostanie we władzy zdrowego rozsądku.

Praca zawiera prawidłowe proporcje, bez zbędnych tekstów i przydługich opisów, które często nie wnoszą niczego. Stanowi logiczną całość, ukazującą poprawność warsztatową i merytoryczną Autorki.

Po głębokiej analizie treści dysertacji stwierdzam, iż kandydatka wykazuje wyczerpującą wiedzę teoretyczną w dyscyplinie naukowej pedagogika.

3. Umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez kandydata

Rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Sposób wykonania badań, ich opis i przeprowadzona analiza bardzo obszernego zakresu danych wskazują, że doktorantka wykazała się odpowiednią sprawnością warsztatową i umiejętnością prowadzenia prac badawczych oraz ewaluacji i prezentacji wyników badań. Uzyskany w badaniach materiał empiryczny posiada duży potencjał do wykorzystania w formie publikacji w renomowanych czasopismach naukowych. Dysertacja jest też polem do dalszych badań oraz dużym wkładem w dyskurs naukowy z zakresu pedagogiki. Jeszcze raz powtórzę: wartością jest chęć badania specyficznego obszaru, który już na początku jest mało dostępnym i trudnym.

Konkluzja

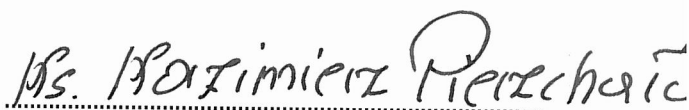
Problem wybrany przez mgr Annę Zgorzelską na obszar badań rozprawy jest bardzo ciekawy i trafny. W konstrukcji tytułu odnaleźć można właściwy zamysł badawczy, określający na wybór odpowiedniego modelu i kierunek przebudowy systemu leczenia odwykowego, co w sumie ukazuje celowość problemu badawczego oraz jasność tematu dysertacji. Autorka, zarówno w obszarze badawczym, jak i diagnozie teoretycznej, precyzyjnie posługuje się pojęciami, metodami, technikami i narzędziami. Nie tylko rozumie Ona przedstawianą problematykę, ale potrafi podejść do niej krytycznie, potrafi wiedzę analizować, dokonywać porównań, konfrontując to wszystko z obecną sytuacją w leczeniu uzależnień, ukierunkowując tok badania na to co powinno, z uwzględnieniem tego co jest. To wszystko pozytywnie definiuje jakość warsztatu naukowego Badaczki, pozwalając pozytywnie ocenić Jej walory intelektualne i zdolności badawcze. Rozprawa doktorska **mgr Anny Zgorzelskiej** jest oryginalna, stanowi interesujące teoretyczno-empiryczne

studium socjopedagogiczne. Podejmuje niezwykle ważny i aktualny problem wsparcia społecznego osób uzależnionych.

Całość przedłożonej do recenzji rozprawy oceniam pozytywnie (na ocenę: dobry+).

Podsumowując wszystkie uwagi i szczegółowe oceny rozprawy doktorskiej **mgr Anny Zgorzelskiej: „WSPARCIE SPOŁECZNE OSÓB UZALEŻNIONYCH W PUBLICZNYCH I NIEPUBLICZNYCH PLACÓWKACH LECZNICTWA ODWYKOWEGO. Socjopedagogiczne studium porównawcze”**, przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Michała Nowosielskiego oraz dr Kamili Zdanowicz-Kucharczyk na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w 2022 roku, **stwierdzam**, że omawiana dysertacja w pełni spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, wyczerpując warunki określone w art. 13, ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2014 r., poz. 1852 z późn. zm., t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789) i **na tej podstawie wnioskuję o dopuszczenie pani mgr Anny Zgorzelskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Życzę dalszych sukcesów i powodzenia w życiu osobistym i naukowym.

ks. dr hab. Kazimierz Pierzchała, prof. KUL